

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ ЯК ЗАПОРУКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ РЕГІОНУ

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SPHERE AS A GUARANTEE OF ENSURING THE INTELLECTUAL CAPITAL OF THE REGION

Інтелектуальний капітал, знання та інновації відіграють вирішальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності регіону. Це зумовлено об'єктивним процесом початку економіки знань, у якій найбільший внесок у створення національного багатства країн робить сфера нематеріального виробництва. Зростає інтерес наукової спільноти, урядів національних держав та міжнародних організацій до проблематики соціально-економічного розвитку освітньої сфери на користь економічного розвитку та забезпечення конкурентоспроможності регіону. Зокрема, широкого поширення набула концепція інтелектуального капіталу, що розглядає людські ресурси, знання та інтелект як ключові чинники економічного розвитку регіону. Понятійний апарат концепції інтелектуального капіталу є дуже неоднозначним. Так, поряд з терміном «інтелектуальний капітал» використовуються і в деяких випадках розглядаються як тотожні такі поняття, як «людський капітал», «людський потенціал», «інтелектуальний потенціал», «інноваційний потенціал». У ході написання статті вивчено підходи до розуміння економічної сутності перерахованих понять, відзначено їх категоріальне перетинання та позначено принципові відмінності. Зокрема, уточнено, що економічна сутність капіталу (наприклад, людського чи інтелектуального), на відміну від потенціалу, полягає в його здатності приносити дохід. Інтелектуальний потенціал характеризує сукупність певних можливостей, здібностей і є передумовою формування інтелектуального капіталу.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, розвиток, освітня сфера, регіон, потенціал, інноваційна діяльність.

Intellectual capital, knowledge and innovation play a decisive role in ensuring the competitiveness of the region. This is due to the objective process of the beginning of the knowledge economy, in which the sphere of non-material production makes the greatest contribution to the creation of the national wealth of countries. The interest of the scientific community, governments of national states and international organizations in the issues of socio-economic development of the educational sphere for the benefit of economic development and ensuring the competitiveness of the region is growing. In particular, the concept of intellectual capital, which considers human resources, knowledge and intelligence as key factors in the economic development of the region, has become widespread. The conceptual apparatus of the concept of intellectual capital is very ambiguous. Thus, along with the term "intellectual capital", such concepts as "human capital", "human potential", "intellectual potential", "innovative potential" are used and in some cases considered identical. In the course of writing the article, approaches to understanding the economic essence of the listed concepts were studied, their categorical overlap was noted, and fundamental differences were noted. In particular, it was clarified that the economic essence of capital (for example, human or intellectual), unlike potential, is its ability to generate income. Intellectual potential characterizes a set of certain possibilities and abilities and is a prerequisite for the formation of intellectual capital. Understanding and accounting for the processes of formation, accumulation and use of the intellectual capital of the region plays an important role in the development and improvement of the regional socio-economic policy. The management of the intellectual capital of the region involves the creation of favorable conditions on the part of the regional state authorities, which will contribute to the effective transformation of the existing intellectual potential of the region into specific scientific results and innovations, demanded by the market and able to contribute to the economic development of the region. And that is why it is necessary to develop approaches to the management of intellectual capital of the region, which are consistent with the development strategy of a specific region. Methodological assessment of the region's intellectual capital, which can be a promising direction of research, occupies an important place in this issue.

Key words: intellectual capital, development, educational sphere, region, potential, innovative activity.

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.6-18>
УДК 658.152

Клюс Ю.І.¹

д.е.н., професор,
завідувач кафедри обліку
і оподаткування,
Східноукраїнський національний
університет імені Вадима Дала

Сивочка В.В.

аспірант,
Східноукраїнський національний
університет імені Вадима Дала

Klius Yuliia

Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University

Syvochka Vasyl

Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University

Постановка проблеми. В сьогоденні умовах існування вітчизняної економіки важливими завданнями соціально-економічного розвитку на регіональному рівні є підвищення ефективності використання людського капіталу, створення сприятливих умов для генерації та розповсюдження унікальних інтелектуальних продуктів із пріоритетною орієнтацією на їх інноваційний характер.

Інтелектуальний капітал виступає ресурсною основою інноваційної діяльності, забезпечуючи її необхідним рівнем науково-дослідних розробок.

Розвиток освітньої сфери, сфери наукових досліджень та інновацій сприяє загальному підйому економіки регіону за рахунок мультиплікативного впливу на розвиток інших галузей.

Перші спроби застосування концепції інтелектуального капіталу як фактору розвитку освітньої сфери на регіональному рівні пов'язані з вивченням впливу знань та інтелектуальних ресурсів на економічний розвиток країн, визначення показників, індикаторів, здатних відобразити силу цього впливу.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1841-2578>

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню інтелектуального капіталу присвячено значну кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Вагомий внесок у дослідження сутності інтелектуального капіталу та його основних структурних елементів здійснили українські економісти: А.А. Чухно, О.Б. Бутнік-Сіверський, Ю.М. Воробей, І.А. Давидова, Д.І. Звіргзде, М. Паладій, І.І. Помінова, О.В. Попело та ін. Забезпечення інтелектуального капіталу нерозривно пов'язане з результатами наукових досліджень зарубіжних дослідників, а саме: Л. Едвінсона, М. Мелоуна, К.Е. Свейбі, Н. Бонтіса, Н. Драгонетті, К. Айзенхардта, Г. Руза, Б. Лундвалла, С. Борраса, Т. Стюарта, Д. Тіс та ін. Водночас в економічній науковій літературі недостатньо уваги приділяється аналізу проблем забезпечення інтелектуального капіталу в умовах соціально-економічного розвитку освітньої сфери.

Постановка завдання. Метою статті вважаємо виявлення закономірностей та дослідження факторів впливу на забезпечення інтелектуального капіталу регіону в контексті соціально-економічного розвитку саме освітньої сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, процес трансформації інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал, а також рух інтелектуального капіталу від одного ієрархічного рівня економіки до іншого відбувається безперервно і циклічно та пов'язаний зі створенням та розповсюдженням інновацій (рис. 1).

У найбільш загальному вигляді інтелектуального капіталу макроекономічного рівня є сукупність інтелектуального капіталу регіонів;

інтелектуальний капітал регіонів – сукупність інтелектуального капіталу підприємств; інтелектуальний капітал підприємств – сукупність інтелектуального капіталу окремих людей. Таким чином, якість інтелектуального капіталу країни в цілому і регіонів зокрема залежить від якості інтелектуального капіталу кожного окремого індивіда.

Інтелектуальний капітал на індивідуальному рівні, що найчастіше має назву людського капіталу, формується протягом усього життя: у процесі чуттєвого та раціонального пізнання предметів, виховання, вивчення та сприйняття культури, накопичення знань, навчання та освоєння освітніх програм, здобуття професійного досвіду, підвищення кваліфікації тощо. Людина, наділена певними знаннями, навичками щодо досягнення працездатного віку (у деяких випадках раніше) і працевлаштування, стає частиною інтелектуального капіталу підприємства.

Інтелектуальний капітал організаційного рівня, окрім самого людського капіталу, включає у собі його похідні – об'єкти інтелектуальної власності та різного роду формалізовані знання, які можуть виступати об'єктом купівлі-продажу та існувати самостійно. Крім того, інтелектуальний капітал включає ділові зв'язки підприємства, бази даних, бренд та ін.

Однією з характеристик інтелектуального капіталу території регіонального чи національного рівня економіки є створені умови інтелектуальної діяльності, для позначення яких використовується визначення «інтелектуальний клімат регіону». До таких умов можна віднести рівень фінансування освіти, наукових досліджень та розробок,

Рис. 1. Цикл трансформації інтелектуального капіталу

інформаційно-комунікаційних технологій, цифрової економіки, а також стан освітній і інноваційної інфраструктури, матеріально-технічне забезпечення науково-дослідної та освітньої діяльності.

Необхідно відзначити, що увага держави до створення сприятливого інтелектуального клімату безперервно зростає. Так, серед стратегічних цілей держави позначені такі: соціально-економічний розвиток освітньої сфери; прискорене впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері; випереджальне збільшення внутрішніх витрат на наукові дослідження та розробки за рахунок усіх джерел у порівнянні зі зростанням ВВП країни; створення передової інфраструктури наукових досліджень і розробок, інноваційної діяльності [1].

При дослідженні інтелектуального клімату регіону важливе місце займає вивчення суб'єктів регіональної інноваційної системи, діяльність яких орієнтована на створення, обмін, перетворення та реалізацію нових знань у формі технологічних і інших інноваційних продуктів. До таким суб'єктів можна віднести науково-дослідні організації, вузи, бізнес-інкубатори, технопарки, експертні та консультаційні бюро, патентні служби, інститути фінансової підтримки стартапів та ін.

Крім того, важливе місце приділяється формуванню інноваційних кластерів, інтеграції університетів та наукових організацій та їх кооперації з організаціями, що діють в реальному секторі економіки.

Інтелектуальний клімат регіону формує переважно та частина населення, яка задіяна у науково-дослідній діяльності (дослідники з вченими ступенями; персонал, зайнятий дослідженнями та розробками). Безпосереднім втіленням інтелектуального клімату регіону є науково-дослідні розробки, наукові публікації, патенти та інші результати інтелектуальної діяльності, що виступають ресурсної основою інновацій.

Інтелектуальний капітал на макроекономічному рівні, по суті, не відрізняється від інтелектуального капіталу на мезоекономічному рівні, оскільки поділ відбувається лише за територіальною ознакою. Різниця складається в суб'єктах управління, компетенціях, а також стоять завданнях по управлінню інтелектуальним капіталом.

Вжиття заходів на національному рівні з розвитку інтелектуального капіталу щодо збільшення обсягів фінансування науково-освітньої сфери, розроблення державних програм у сфері науки та інновацій сприяє створенню сприятливого інтелектуального клімату і розвитку інтелектуального потенціалу, що, в свою чергу, впливає на стан інтелектуального капіталу та сприяє його переходу на якісно новий рівень, а також впливає на інтелектуальний капітал інших рівнів економіки.

Вказана трансформація інтелектуального капіталу від одного ієрархічного рівня до іншого,

супроводжувана його якісними змінами, відбувається безперервно. У зв'язку з чим, визначення меж інтелектуального капіталу індивіда, підприємства, регіону, країни є у певному сенсі умовним, проте дозволяє детальніше розглянути особливості інтелектуального капіталу на різних рівнях, визначити найбільш прийнятні підходи до управління.

Кожному рівню соціально-економічного розвитку освітньої сфери як запоруки забезпечення інтелектуального капіталу властиві свої особливості. До числа завдань індивідуального рівня віднесемо наступні:

- накопичення знань як результат пасивної взаємодії з навколишнім світом та активного цілеспрямованого вивчення певної предметної області в цілях розвитку інтелектуальних здібностей;

- здобуття освіти різного рівня шляхом освоєння державних освітніх програм для підвищення рівня грамотності та затребуваності на ринку праці;

- накопичення виробничого досвіду, вдосконалення знань і навичок, підвищення професіоналізму з метою кар'єрного зростання та збереження робочого місця;

- підвищення рівня кваліфікації (або перекваліфікація) з метою подальшого використання здобутих знань та умінь у роботі, зростання соціальної мобільності.

Важливо відзначити, що зусилля, що робить індивід у розвиток інтелектуального капіталу, орієнтовані головним чином на розвиток особистих здібностей, умінь, професіоналізму, а їх застосування у роботі науково-дослідних колективів або у складі інтелектуального капіталу підприємств регіону сприяє створенню інтелектуальних продуктів і інновацій.

У той же час якість інтелектуального капіталу населення в цілому та окремих індивідів зокрема визначає стан інтелектуального капіталу організаційного, регіонального та національного рівнів. Саме тому серед стратегічних цілей держави в контексті соціально-економічного розвитку освітньої сфери поряд з необхідністю проривного науково-технологічного розвитку, важливе місце приділяється створенню комфортних умов для самореалізації та розкриття таланту кожної людини. Крім того, до числа стратегічних завдань держави віднесено такі: створення умов для раннього розвитку дітей віком до трьох років; формування ефективної системи виявлення, підтримки та розвитку здібностей та талантів у дітей та молоді; формування системи безперервного оновлення працюючими громадянами своїх професійних знань та навичок [1].

Розглядаючи організаційний рівень, слід зазначити, що завдання підприємств, що входять в регіональну інноваційну систему, і інших підприємств

суттєво відрізняються. Однак можна виділити загальні завдання, пов'язані з формуванням інтелектуального капіталу, які властиві більшості підприємств:

- формування потужного кадрового потенціалу для досягнення стратегічних цілей підприємства;
- безперервне оновлення професійних знань та навичок працівників для виконання робіт більшої складності та більшого обсягу, виобництво товарів, виконання робіт, послуг належної якості;
- заохочення новаторства та творчого підходу в роботі (для організацій інтелектуальної спрямованості);
- впровадження передових управлінських, організаційних та технологічних рішень для підвищення продуктивності праці та оновлення основних засобів;
- встановлення стійких зв'язків із контрагентами, сприяння формуванню позитивної репутації, створення власного бренду.

До завдань по формуванню інтелектуального клімату регіону відносяться наступні:

- створення умов сприятливого інтелектуального клімату;
- розвиток освітньо-наукової інфраструктури, збільшення обсягів фінансування освітньої і науково-дослідної діяльності;
- стимулювання і підтримка науково-дослідних ініціатив;
- розробка регіональних програм, спрямованих на розвиток науки, освіти, інформаційно-комунікаційних технологій;
- сприяння інтеграції університетів, наукових організацій і організацій реального сектора економіки [1];
- моніторинг стану освітньої системи, сфери наукових досліджень і розробок, інформаційно-комунікаційних технологій.

Завдання по формуванню інтелектуального капіталу на національному рівні є більше глобальними, що визначають вектор розвитку інтелектуального капіталу на всіх інших рівнях економіки. До завдань цього рівня на додаток до переліку регіональних завдань можна віднести такі:

- створення інституційних умов, що сприяють формуванню ефективної освітньо-наукової сфери;
- розробка національних програм, концепцій, стратегій розвитку науково-освітньої сфери;
- вдосконалення законодавства в області інтелектуальної власності;
- забезпечення конкурентоспроможності української освіти на світовому рівні;
- формування передової інфраструктури наукових досліджень та розробок, створення наукових центрів світового рівня [1];
- зміна структури національної економіки у бік підвищення частки наукомістких галузей у ВВП та скорочення частки сировинних секторів економіки;

– сприяння прискорення технологічного розвитку країни, впровадження цифрових технологій в економіці, переходу до економіці інноваційного типу.

На думку [3-5], роль приватного сектора у національній інноваційній системі полягає у розробці технологій на основі власних досліджень та у ринковому освоєнні інновацій. Роль держави зводиться до сприяння виробництву фундаментального знання, створення інфраструктури та сприятливих умов для інноваційної діяльності.

На наш погляд, питання соціально-економічного розвитку освітньої сфери головним чином відносяться до ведення органів державної влади і пов'язані з пошуком способів прискорення економічного розвитку за умов обмеженості ресурсів, тоді як підприємства виступають провідниками інновацій економіки. Інноваційний розвиток країни безпосередньо залежить від стану інтелектуального потенціалу населення, проте державі доступні лише непрямі методи впливу на інтелектуальний потенціал.

Важливе місце у формуванні інтелектуального потенціалу регіону відводиться освітній системі, яка закладає фундамент подальшої продуктивної інтелектуальної діяльності. Присутність у регіоні престижних вищих навчальних закладів сприяє притоку талантів, які згодом можуть скласти значну частину інтелектуального капіталу регіону. Рівень та якість освіти впливають на здатності населення до виконання інтелектуальних робіт високої складності, а присутність у регіоні наукомістких виробництв та розвинутого ринку інтелектуальної праці, визначають затребуваність інтелектуальних професій у регіоні.

Створення інтелектуальних продуктів у регіоні безпосередньо пов'язано із діяльністю науково-дослідних організацій. Однак важливо зазначити, що позитивний вплив формування інтелектуального капіталу регіону надає їй не так виробництвового знання, скільки його продуктивне використання.

До непрямих чинників формування інтелектуального капіталу регіону може бути віднесено якість медичних послуг, наявність культурних установ, доступність спортивних об'єктів, що визначають рівень життя населення регіону, а також історично сформовані особливості національного менталітету (наприклад, схильність до новаторства та перетворень або до запозичення та перенесення).

На підставі викладеного можна зробити висновок, що інтелектуальний капітал регіону виступає фактором формування регіональних інновацій та водночас інновації є одним з втілень інтелектуального капіталу регіону. У свою чергу, інтелектуальний капітал регіону є фактором економічного розвитку регіону поряд з іншими факторами, що

прямо або опосередковано впливають через інновації, що створюються на основі інтелектуального капіталу регіону. Під фактором ми розуміємо «рушійну силу, ресурс будь-якого процесу, явище, визначальний характер або окремі риси цього процесу» [3].

Слід зазначити, що наявність розвинутого інтелектуального капіталу регіону є необхідною, але недостатньою умовою для здійснення інноваційної діяльності, яка головним чином залежить від матеріально-технічної бази, рівня фінансування, нормативно-правової бази, розвинутої інфраструктури інноваційної діяльності, так само, як і інтелектуальний капітал регіону і інновації, що створюються на його основі, є необхідною, але недостатньою умовою стійкого економічного розвитку регіону.

Розглянемо докладніше наукові підходи до дослідження факторів соціально-економічного розвитку освітньої сфери регіону. До першої групи факторів віднесемо такі: забезпеченість

природними ресурсами, вигідне транспортно-географічне становище, що знижує витрати і спрощує трансфер інновацій. До другої групи факторів увійшли: агломераційний ефект, що дає економію на масштабі; розвинена інфраструктура; людський капітал; інститути, що сприяють покращенню підприємницького клімату, зростання соціальної мобільності, поширенню інновацій.

М. Портер серед основних факторів розвитку території виділив трудові, природні ресурси, комунікації, науку і освіти [2].

Окремо автором виділено групу непрямих факторів, до яких віднесено політичні, законодавчі, соціальні, географічні фактори [13].

Ґрунтуючись на існуючому науково-дослідному досвіді, виділено основні фактори забезпечення інтелектуального капіталу регіону, інновацій, а також фактори соціально-економічного розвитку, їх співвідношення і взаємозв'язок (рис. 2).

Ми бачимо, що економічний розвиток регіону залежить від безлічі контрольованих (частково

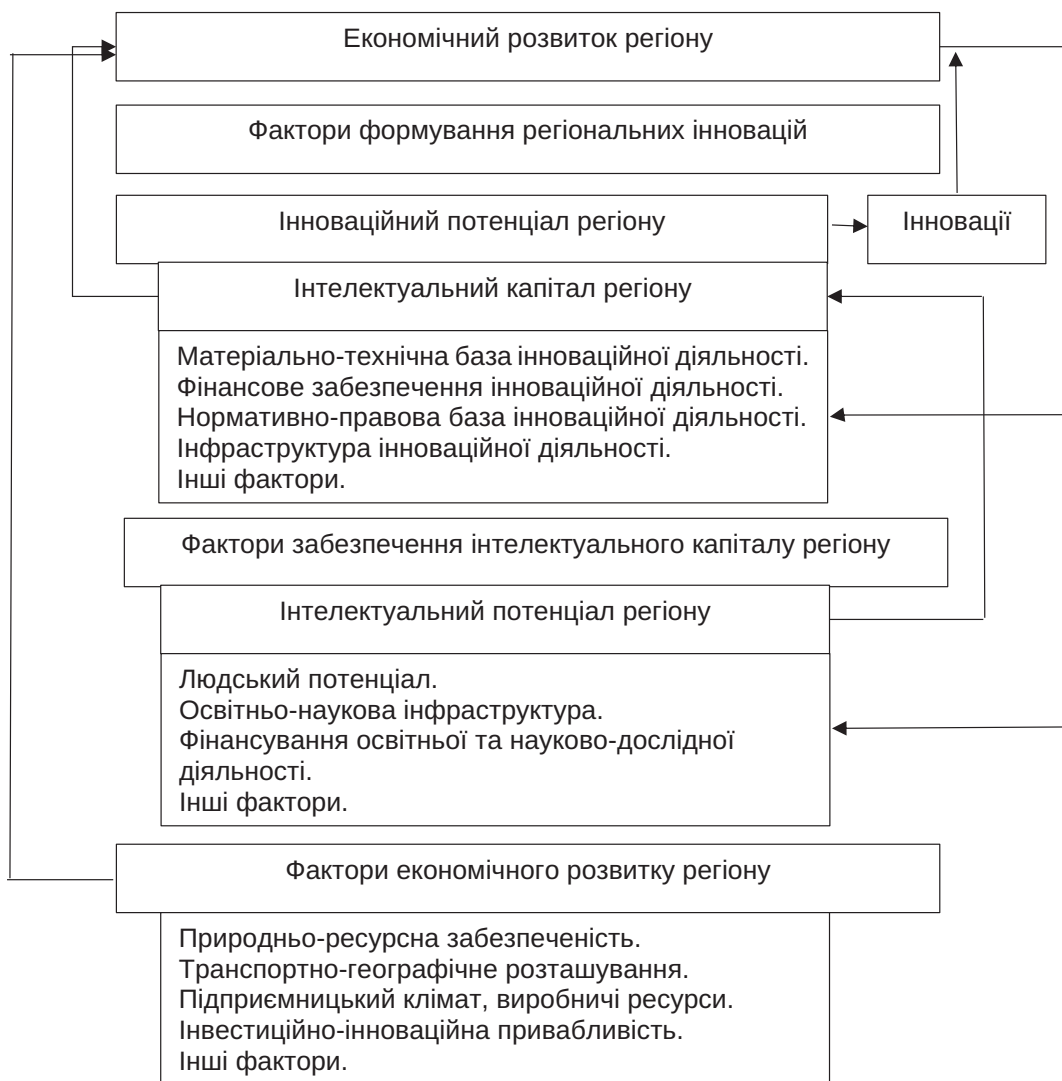

Рис. 2. Фактори забезпечення інтелектуального капіталу регіону, регіональних інновацій, економічного розвитку регіону та їх співвідношення

контрольованих) факторів, серед яких інтелектуальний капітал регіону та інновації, та неконтрольованих факторів (природно-ресурсна забезпеченість, транспортно-географічне положення). Оскільки інтелектуальний капітал регіону може бути реалізований у різних галузях економіки (промисловість, сільське господарство, будівництво, охорона здоров'я, освіта та ін.), безпосередньо не пов'язаних зі створенням та розповсюдженням інновацій, він може як прямо впливати на рівень економічного розвитку регіону, так і опосередковано через створювані на його основі інновації.

Висновки з проведеного дослідження.

Інтелектуальний капітал регіону формується під впливом людського потенціалу, створеної науково-освітньої інфраструктури, рівня фінансування науково-дослідної діяльності та інших факторів. У свою чергу, інтелектуальний капітал регіону поряд з іншими факторами інноваційного розвитку впливає на формування регіональних інновацій.

Одним із найбільш поширених підходів до декомпозиції інтелектуального капіталу регіону є трикомпонентна структура, що включає людський, відносний і структурний капітали. При цьому встановлено, що основне увага вчених при дослідженні структури інтелектуального капіталу сконцентровано на людських ресурсах та результатах інтелектуальної діяльності

Застосування концепції інтелектуального капіталу на рівні регіону можливо на основі адаптації її положень до цілей та завдань регіональної та загальнодержавної соціально-економічної політики, ключовими з яких є проривний науково-технологічний і соціально-економічний розвиток.

Розуміння та облік процесів формування, накопичення та використання інтелектуального капіталу регіону відіграє важливу роль у розробці та вдосконаленні регіональної соціально-економічної політики.

Управління інтелектуальним капіталом регіону передбачає створення сприятливих умов з боку регіональних органів державної влади, які сприятимуть ефективній трансформації наявного інтелектуального потенціалу регіону у конкретні наукові результати та інновації, затребувані ринком і здатні зробити внесок у економічний розвиток регіону. І тому потрібна розробка підходів до управління інтелектуальним капіталом регіону, що узгоджуються зі стратегією розвитку конкретного регіону. Важливе місце у цьому питанні займає методичне забезпечення оцінки інтелектуального капіталу регіону, що може бути перспективним напрямом досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник ; 2-е вид. Київ : Знання, 2014. 431 с.

2. Базилевич В.Д. Людиноцентричність парадигмальних зрушень в економічній теорії XXI ст. Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 2–3 листопада 2017 р. Київ : Київський університет, 2017. С. 15–20.

3. Вірченко В.В. Еволюція підходів до визначення сутності та структурування інтелектуального капіталу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2012. № 136. С. 25–30.

4. Воробей Ю.М. Сутність, структура та функції інтелектуального капіталу компанії. *Молодий вчений*. 2016. № 4(31). С. 39–43.

5. Давидова І.А., Брежнєва-Ермоленко О.В. До питання про генезис теорії інтелектуального капіталу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економіка»*. 2009. № 869. С. 10–13.

6. Климович Н.І. Еволюція поглядів на поняття «інтелектуальний капітал». *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 215–219.

7. Козинець Г. Структура інтелектуального капіталу. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2013. Вип. 23. С. 272–278.

8. Михайлишина Д. Доля випускника. Які фактори впливають на результати ЗНО. *VoxUkraine*. 2018. URL: <https://voxukraine.org/longreads/zno/index.html>. (дата звернення: 25.11.19).

9. Науково та інноваційна діяльність України, 2018 рік : статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2019. 108 с.

10. Паладій М. Трансформація інтелектуального капіталу в матеріальні та духовні блага – основа інноваційного розвитку національної економіки. *Інтелектуальна власність*. 2010. № 11. С. 11–15.

REFERENCES:

1. Bazylevych V.D. (2014) *Intelektualna vlasnist [Intellectual property]*. Kyiv: Znannia, 431 p.

2. Bazylevych V.D. (2017) *Liudynotsentrychnist paradyhmalnykh zrushn v ekonomichnii teorii XXI st. [Person-centered paradigm shifts in the economic theory of the XXI century]*. Paradyhmalni zrushennia v ekonomichnii teorii XXI st. Kyiv: KNU im. T. Shevchenka, pp. 15–20.

3. Virchenko V.V. (2012) *Evolutsiia pidkhodiv do vyznachennia sutnosti ta strukturuvannia intelektualnoho kapitalu [Evolution of approaches to definition and structurization of intellectual capital]*. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Ekonomika"*, no. 136, pp. 25–30.

4. Vorobei Yu.M. (2016) *Sutnist, struktura ta funktsii intelektualnoho kapitalu kompanii [The sense, structure and functions of the company's intellectual capital]*. *Molodyi vchenyi*, no. 4(31), pp. 39–43.

5. Davydova I.A., Brezhnieva-Ermolenko O.V. (2009) *Do pytannia pro henezys teorii intelektualnoho kapitalu [To the question of genesis of the intellectual capital theory]*. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Seriya "Ekonomika"*, no. 869, pp. 10–13.

6. Klymovych N.I. (2014) Evoliutsiia pohliadiv na poniattia «intelektualnyi kapital» [Evolution of Views on the “Intellectual Capital” Notion]. *Business inform* (electronic journal), no. 2, pp. 215–219.

7. Kozynets H. (2013) Struktura intelektualnoho kapitalu [The structure of intellectual capital]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 23, pp. 272–278.

8. Mykhailyshyna D. (2018) Dolia vypuskyka. Yaki faktory vplyvaiut na rezultaty ZNO [The fate of the graduate. Which factors influence results]. *VoxUkraine*

(electronic journal). Available at: <https://voxukraine.org/longreads/zno/index.html> (accessed 25.11.19).

9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy, 2018 rik [Scientific and innovation activity of Ukraine, 2018]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 108 p.

10. Paladii M. (2010) Transformatsiia intelektualnoho kapitalu v materialni ta dukhovni blaha – osnova innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Transformation of intellectual capital into material and spiritual goods – the basis of innovative development of national economy]. *Intelektualna vlasnist*, no. 11, pp. 11–15.